

Творча взаємодія вчителя й учня успішно активізується, якщо в освітньому закладі на належному рівні організовано співробітництво "викладач - студент", "студент - студент". Така діяльність характеризується певною системою установок, що виявляються в гуманності, соціальним підґрунтям якої є рівність та справедливість, і реалізується в процесі спілкування, діяльності, в актах співучасті, емпатії, сприянні та допомозі. Зазначимо, що здібності та нахили особистості виявляються, розвиваються і формуються у творчій і самостійній діяльності. Викладач повинен враховувати особистісну і соціальну перспективу творчого розвитку студентів, який проявляється у творчій діяльності.

Творча взаємодія викладача і студентів можлива за умови реалізації викладачем практичного потенціалу студентів. Для того, щоб студент реалізував свої резервні можливості, відчув себе успішним, перетворився в суб'єкт власного розвитку і неповторної індивідуальності, викладач має формувати у студентів уміння діяти в нестандартній, незнайомій ситуації. Проаналізував механізми педагогічного керівництва процесом творчого розвитку, Я.О.Пономарьов зазначив: "Управляти творчістю людини неможливо, не враховуючи її світогляду, переконань, потреб, інтересів, нахилів, здібностей, мотивів діяльності" [4, с.268].

Отже, творчий розвиток особистості студента можна розглядати як результат і як умову функціонування взаємин його з викладачами. Досвід свідчить, що через механізм оптимізації міжособистісних взаємин у системі „викладач – студент ” можна ефективно впливати на особистісне становлення майбутнього вчителя.

Під "оптимальними" розуміємо такі взаємини між викладачами і студентами, які є особистісно-орієнтованими: забезпечують дотримання психологічних умов для самоствердження і самореалізації студента як майбутнього вчителя; створюють емоційно-психологічний клімат, який сприяє виникненню почуття психологічної захищеності, зняттю надмірного хвилювання в ситуації випробування (наприклад, на іспиті чи під час пробного уроку в школі), зниженню рівня реактивної тривожності студентів (зокрема в ситуації їхньої взаємодії з викладачами); виробленню адекватного емоційно оцінного ставлення викладача і студента один до одного тощо[3].

Література

- 1.Клепиков О.І., Кучерявий І.Т. Основи творчості особи: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 1996. – 295с.
- 2.Краткий психологический словарь // Под ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – Р.-на-Д.: Феникс, 1999. - 512с.
- 3.Навчальний процес у вищій педагогічній школі: Навчальний посібник / за ред. академіка О.Г. Мороза. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2007. – 337с.
- 4.Пономарьов Я.А. Психологія творчості // Тенденція розвитку психологічної науки. – К.: Наука, 1988

УДК 371.132
Р.К.

Серьожникова

ДИДАСКОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ЯК ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ ТВОРЧОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА

В статті розглядається нова термінологія на позначення професійної підготовки студентів в галузі теорії і технології педагогічної праці – дидаскологічна підготовка, розкривається її сутність, можливість у становленні творчої позиції майбутнього викладача.

Постановка проблеми у загальному вигляді...Вища школа стоїть перед необхідністю переходу від загальноприйнятої твердої системи підготовки майбутніх викладачів до більш гнучкої, що дозволяє формувати фахівця педагогічної діяльності

чуйного й сприйнятливого до змін. Переосмислення сутності та пріоритетів, теоретичних та організаційних засад педагогічної освіти з орієнтацією на багатовимірність, зростання суб'єктності зумовило динамічний розвиток нових напрямів і підходів до професійної підготовки майбутніх викладачів. Серед них особливе місце посідає володіння студентами теоретичними та технологічними засадами педагогічної праці, розкриття цілісних характеристик педагогічної діяльності з орієнтацією на досягнення її високої якості, чим долається розповсюджений в існуючій практиці педагогічної освіти сциєнтизм, емпіризм та стихійність ознайомлення майбутніх вчителів з цими вкрай важливими для них "життєвими" питаннями. Це сприяє усвідомленню студентами науково обґрунтованих шляхів досягнення педагогічної майстерності, творчості, професіоналізму. У зв'язку із цим особливого значення набуває творчий аспект індивідуальності майбутнього викладача.

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... На думку А. Асмолова, головною особливістю нової парадигми професійно - педагогічної освіти є: становлення особистості, прилучення до культури достоїнства, що окреслює склад педагогічної діяльності в її єдності й цілісності. Цей вектор педагогічної підготовки сьогодні знаходиться ще на стадії становлення власної теорії і методики завдяки дослідженням І.Зязюна, Н.Тарасевич, О.Мороза, В.Семиченко, Є.Барбіної, О.Пехоти, О. Глузмана, О.Дубасенюк, Н.Гузій та ін., в працях яких розробляються фундаментально-методичні, предметно-змістові, організаційно-методичні основи викладання таких навчальних дисциплін. Поряд із широким практичним запровадженням і визнанням їх важливості і необхідності ця складова підготовки ще не має надійної наукової бази та залишається теоретичним і практичним феноменом, що навіть не отримав більш-менш визначеного та сталого термінологічного оформлення і тому потребує педагогічної інтерпретації.

Метою даної статті є визначення та обґрунтування понятійної бази даного напрямку професійної педагогічної підготовки майбутніх викладачів, розкриття його сутності і особливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження... Обираючи термін на позначення названого сегменту професійно-педагогічної підготовки, ми виходили з існуючої, хоча і не дуже розповсюдженої назви галузі знань про вчителя і його професійну працю - "дидаскологія". Дане термінологічне оформлення було здійснене у контексті рішення проблеми індивідуалізації професійно – педагогічної підготовки вчителя. За думкою її перших дослідників ця галузь наукового знання покликана "вирішити проблему вчителя у всій широті і глибині, дати про цю професію вичерпну характеристику" (Т. Маркар'ян) [2]. Сьогодні теоретичне вивчення даного феномену активізується під впливом ідей професіографії, психотехніки, наукової організації праці, акмеології, деонтології, ергономіки.

Коло проблем, якими займається дидаскологія: - вчитель як член педагогічного колективу (Т. Маркар'ян) [2]. Дидаскологія повинна досліджувати наступні питання: аналіз педагогічного процесу і його елементів, створення на цій основі програми вчителя (фізичних і психічних вимог, які пред'являються педагогові), розробка системи педагогічної освіти й підвищення педагогічної кваліфікації [5].

Дидаскологія інтерпретується як область педагогіки, що вивчає закономірності відбору, підготовки, функціонування й підвищення кваліфікації педагогічних кадрів(Н. Кузьміна).

Розуміння дидаскології як галузі теоретичних і прикладних психолого-педагогічних знань про сутність, особливості, закономірності, принципи, механізми успішної реалізації (функціонування) фахівця з педагогічної професії, предметом якої виступає педагогічна праця в її соціально-нормативному та особистісно-діяльнісному проявах, дозволило Н.Гузій запропонувати та ввести поняття "*дидаскологічна освіта*". Це поняття інтерпретовано нею як самодостатня інтегративна складова професійно--педагогічної підготовки учителя-вихователя, що об'єктивує усталені дидаскологічні знання, опанування якими уможливує становлення майбутнього педагога як суб'єкта професійного зростання. Відповідно «*сутність дидаскологічної освіти визначається як процес і результат засвоєння теоретичних і*

прикладних знань про специфіку, закономірності, механізми досягнення фахівцем успіху та високої якості праці в педагогічній професії на рівні особистісних цінностей і смислів[1, с.135].

Феноменологія дидакологічної освіти перш за все визначається тим, що для назв дидакологічних дисциплін використовуються різноманітні дефініції, які символізують та під різним кутом зору розкривають високу якість і продуктивність педагогічної праці, розвиненість особистості педагога як на рівні теорії, так і в практичному обігу.

У якості цілі професійно - педагогічної освіти виступає особистість майбутнього вчителя, викладача. «Теорія цілей підготовки вчителя ще не склалася, але простежується тенденція переходу від одnobічного відображення особистості учня (професійні знання й уміння) до опису його особистості як професіонала»(В. Сластьонін)[5].

Педагогічне буття, як предмет практичної діяльності викладача, здобуває в кожній конкретній ситуації освіти статус професійного завдання. Практика підготовки майбутнього викладача виступає як рішення безперервного ряду педагогічних завдань. Таке уявлення про педагогічну діяльність теоретично осмислено в дидакології (Н. Кузьміна, В. Сластьонін, Л. Спірін і ін..).

У цій логіці *дидакологічна підготовка* виступає як процес проектування власних змін майбутнього викладача (тобто становлення самого себе в просторі освітнього простору) і виявляється інваріантною для практики творчої самоактуалізації, прогностичного планування креативної професійно – педагогічної діяльності. Ціль дидакологічної підготовки – перебороти розрив між студентом – майбутнім фахівцем (позиція об'єкта), студентом – майбутнім викладачем (позиція суб'єкта), студентом – креативним професіоналом (позиція творчої самоактуалізації), що інтегрує особистісну й професійно - творчу позицію майбутнього викладача. Ця єдність є не сумарна категорія, а якісно нова освіта, цілісність і внутрішня структура, якої задають цілі підготовки й формування професійно-творчої позиції майбутнього викладача. Професійно - творча позиція майбутнього викладача - це система його ціннісно-значеннєвих відносин до соціокультурного оточення, самому собі й своєї діяльності, що обумовлює його професійне буття в педагогічній взаємодії з учнем, його місце в просторах сучасної освіти, що має діяльнісно - стверджуючу суб'єктну природу. Лише суб'єктно-авторська позиція студента забезпечує утворення людини - майбутнього викладача в цілому, а не тільки її окремих сторін.

Суб'єктне становлення людини здійснюється через самовизначення, яке є, насамперед, самовизначення змістів діяльності, поведінки, всього життя людини.

Поняття змісту виражає укорінення індивідуальної свідомості в особистісному бутті людини (Г. Шпет). а поняття значення — підключеність цієї свідомості до суспільної свідомості, до культури. Два цих поняття зустрічаються в категорії «цінність», тобто в тім, що значимо для інших і емоційно прийнято й усвідомлено самим індивідом. Два процеси — осмислення (наділення цінностей змістами) і усвідомлення (формулювання змістів у цінності),— зустрічаючись, утворюють простір суб'єктності людини або її ціннісно-значеннєву сферу. Відповідно до ствердження у В. Франкла, «бути людиною означає бути зверненою до сенсу, що вимагає здійснення, і цінностям, що вимагають реалізації» [6, с. 285]. Рефлексія як процес осмислення власної діяльності є основою суб'єктного простору.

Суб'єктний простір, на нашу думку, виділяється рядом ознак.

Суб'єктному просторові властива цілісність, узгодженість елементів.

По-перше, це цілісний і найвищою мірою усвідомлений образ себе.

По-друге, суб'єктний простір - це ідентичність студента в його навчально - педагогічному професійному оточенні. Мати ідентичність - значить бути, насамперед, самим собою в уподібненні себе обраному соціокультурному оточенню [4]. Ідентичність як організація життєвого досвіду індивідуума охороняє погодженість і індивідуальність його досвіду, підготовляючи індивіда до впливів середовища, передбаченню внутрішніх і зовнішніх небезпек, інтегрує його дарування й соціально - творчі можливості.

По-третє, суб'єктний простір - завжди результат роботи студента над собою, постійного зусилля бути, зберігати свою позитивну ідентичність.

Суб'єктний простір один з компонентів креативного середовища дидакологічної підготовки, у якій виділяються і ще три структурних компоненти:

Технологічний (психодідактичний), що представляє сукупність навчального й іншого видів діяльності, включаючи освітні технології, зміст і методи яких визначаються психологічними цілями й завданнями фізичного, пізнавального, особистісного й соціального розвитку студентів.

Соціальний або комунікативний, що представляє собою простір міжособистісної взаємодії й педагогічної взаємодії між суб'єктами професійно – освітніх спільнот.

Просторово-предметний, котрий забезпечує можливість, необхідного для навчання, розвитку й соціалізації просторових дій, і який містить у собі особливості освітньої установи (предметну наповненість, інтер'єр, устаткування, особливу атрибутику).

У методологічному відношенні різні підходи до розуміння й моделювання креативного середовища дидакологічної підготовки визначаються тим, у якій функціональній якості воно розглядається (В.Панов). А саме в якості: факту навчання й розвитку студента, фактора навчання й розвитку студента, умови його навчання й розвитку, засоби для навчання й розвитку студента.

Отже, у моделі становлення професійно - творчої позиції виділяються технологічний, системний і концептуальний рівні, обумовлені здатністю усвідомлено вибирати ефективні в конкретній ситуації орієнтири діяльності. Механізм становлення позиції викладача розкривається в процесі його професійного самовизначення як пошуку й знаходження смислів у педагогічній професії, внутрішній самодетермінації професійної діяльності й поведінки. Провідні фактори становлення професійно- творчої позиції викладача — рефлексія як осмислення своєї професійно-педагогічної діяльності, самооцінка як оформлення професійно- педагогічних змістів у цінності й самосвідомість як здатність до довільності професійно-педагогічної діяльності й поведінки.

Становлення професійно-педагогічної позиції викладача як ціль його дидакологічної підготовки визначає необхідність виконання системи трьох принципів: рефлексивності(припускаючи осмислення власної педагогічної діяльності, виявлення професійно-особистісних смислів), креативності(співвіднесення власних сенсів, усвідомлення, формування ціннісних орієнтирів) і проєктивності (розвиток професійної самосвідомості, ствердження своєї професійної позиції в діяльності).

Взаємодія з оточенням (професійно - освітній простір) слугує найважливішим джерелом саморозвитку студента, засобом забезпечення його самореалізації й стимулом для подальшого індивідуально-особистісного творчого росту, що виявляється у творчій самоактуалізації [3].

Взаємодія людини зі світом і людьми дозволяє йому не тільки актуалізувати наявні внутрішні потенціали, але й заповнювати їх у структурному, змістовному, ціннісному, значеннєвому плані. Включення в цей процес уможлиблює зіставлення думок, почуттів і вчинків індивіда з їхнім вираженням в інших людей, що виступає основою його самопізнання, самовизначення, саморегуляції, самореалізації й самоствердження. Воно допомагає суб'єктові збільшити власні чинності, отримати емоційне «підживлення» і через із-зміну картин світу перейти до більш адекватного його сприйняття й розуміння[4].

Ці висновки підводять до необхідності розглядати взаємодію (зі-стояння) людини зі світом і людьми як умову його саморозвитку, творчої самоактуалізації. Лише в цій площині може бути зрозуміла роль творчого викладача в креативному педагогічному процесі.

Творчість як процес смислоутворення, рефлексивна свідомість, «торгування над сенсом буття» наближається до внутрішньої діяльності, що не має, однак, предметного характеру. З'ясування людиною смислу того або іншого відношення до миру не дається

йому прямо й автоматично, але вимагає складної й специфічної внутрішньої діяльності по оцінці свого життя, рішенню особого «завдання на значення» (А. Леонтьєв).

М. Хайдеггер доходить висновку, що входження особистості в світ життєвих значень і творчої діяльності може здійснюватися «тільки шляхом із-поняття, із-усвідомлення, із – оцінки, співпереживання й прилучення до спільної творчості, що творить справжні й гармонійні відносини людини до світу, іншим людям» і до самого себе.

У контексті самостановлення студента навчально - педагогічна діяльність сприймається як ціннісно-значеннєва взаємодія з метою рішення екзистенціальних творче-орієнтованих проблем. Одночасно відбувається трансформація уявлень і його способів діяльності.

Становлення творчої позиції студента - майбутнього викладача в навчальній діяльності - динамічний процес накопичення особистістю можливостей стати в предметні відношення до власної життєдіяльності. Перехід від однієї стадії становлення до іншої характеризується якісним перетворенням особистості, що ініціюється зміною рівня самосвідомості, з одного боку, з іншого ж, визначається особливостями протікання творчого процесу. Технологія організації змісту й способів діяльності студентів, сполучена з елементами навчання діагностиці й саме діагностиці, орієнтована на цей процес і забезпечує вицлювання наступних етапів становлення творчої позиції студентів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін. Перша стадія становлення творчої позиції пов'язана із процесом адаптації, накопичення інформації про умови й зміст діяльності. В основі цієї стадії лежать процеси пристосування до середовища, підпорядкування зовнішнім обставинам у вигляді виконання пропонованих викладачем норм, вимог, очікувань. У цьому випадку спрацьовує закон збереження й економії сил, що проявляється насамперед в умінні користуватися вже напрацьованими алгоритмами дії. Однак при наявності внутрішньої рефлексії й основи, яка зросла що до виходу за межі формального спілкування із предметним матеріалом, студент здатний вийти за межі безперервного потоку повсякденного життя й побачити собі в цьому процесі. Цей прорив (за С. Рубінштейном) дозволяє людині стати господарем становища, повноправним автором, що конструє своє сьогодення й майбутнє. Виникає можливість приймати, усвідомлювати й оцінювати труднощі й протиріччя навчального процесу як стимулу розвитку, визначення своїх власних можливостей і меж. Усвідомлення студентом своїх потенційних можливостей, перспектив особистісного й професійного росту спонукує його до постійного експериментування, що розуміється як пошук, творчість, можливість вибору. Вирішальний момент даного процесу - момент відчуття волі й одночасно відповідальності за всі, що відбувається й відбудеться.

Проведене дослідження створює наукове підґрунтя осмислення динамічних процесів інституалізації дидактичних навчальних дисциплін, що об'єктивують сучасну дидактичну підготовку викладача, вчителя та модернізації її методичної бази. Нами розроблено та введено у професійно – педагогічну підготовку майбутнього викладача економіки наступні навчальні модулі: «Креативний менеджмент навчання», «Основи творчої дидактики», які забезпечують формування у студентів системного бачення творчих моделей педагогічної праці та сприяють становленню творчого викладача – професіонала.

Література

1.Гузій Н.В. Дидактична освіта як чинник становлення професіоналізму майбутнього педагога//Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя:проблеми теорії і практики: Збірник наукових праць/Ред.кол. О.Г.Мороз Н.В.Гузій (відповідальні редактори) та ін.. – Вип.4(14). – К.:НПУ,2005. –с.135 – 139

2.Маркарян Т.Г. Школа, ребенок и учитель. – Ростов –н/Дону – Краснодар:Буревестник,1924. – 67 с.

3.Серьожникова Р.К. Креативна само актуалізація як детермінанта формування творчого педагогічного потенціалу викладача//Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: Педагогіка, психологія і соціологія. - Донецьк, вип. 1, 2007.- с.8 -14

4.Серьожникова Р.К Майбутній педагог в просторі творчого розвитку. Монографія. - Донецьк, 2006. – с.427

5.Сластенин В.А., Подымова Л.С. Педагогика: инновационная деятельность. – М.: ИЧП Изд-во «Магистр», 1997. – 224с.

6.Франкл В. Человек в поисках смысла. – М., 1990. – 364 с.

УДК 378

Чумак Н.Й.

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ
ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА, СЛУХАЧА В ПРАКТИЦІ ПЕРЕПІДГОТОВКИ ТА
ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ СПЕЦІАЛІСТІВ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВ
ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Національна система освіти, яка на сучасному етапі зорієнтована на світові орієнтири та сучасні концепції навчання, відмовляється від догм, негуманних принципів діяльності, застарілих організаційно-методичних прийомів, способів і форми роботи.

Цитуючи Державну національну програму "Освіта", зауважу, що "система освіти" - найважливіша ланка виховання громадян Української держави, формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного, морального здоров'я, забезпечення пріоритетності розвитку людини [1].

Основним методологічним орієнтиром сучасної національної педагогіки є положення, згідно з яким для сучасного суспільства буде характерний тип людини, в особистості якої сформоване активне позитивне становлення до планети Земля, до Вітчизни, до людства, до іншої людини і до самої себе, до праці, до власності, до сім'ї, до надбань матеріальної і духовної культури [2], тому що така людина творчо поєднуватиме особисті інтереси з інтересами суспільства й інших людей, зможе правильно визначати життєві орієнтири, цілеспрямовано працюватиме над формуванням і розвитком власної особистості.

На розв'язання цих та ряду інших актуальних проблем сучасної освіти в Україні спрямовують нас Закон України "Про освіту", Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХІ ст.), які розглядають гуманізацію і демократизацію національної освіти як найважливіші принципи її реформи [3]. Ці принципи - це встановлення суб'єкт-суб'єктних взаємин у навчальному процесі, відмову від традиційних методів роботи, збагачення процесуального компонента гуманними та демократичними прийомами, способами та формами навчально-пізнавальної діяльності [4]. Серед основних тенденцій розвитку світової освіти є:

- орієнтація на цінність особистості людини, її гідність, бо "У культурі гідності діти, люди похилого віку та люди з відхиленнями - святі [5];

- перехід від переважно інформативних форм і методів навчання до активних з використанням елементів проблемності;

- перенесення акценту з навчальної діяльності викладача-педагога на пізнавальну діяльність слухача.

Безумовно, традиційні методи навчання не створюють достатніх умов для виникнення суб'єкт-суб'єктних навчальних взаємин між викладачем і слухачем та між слухачами. Це можливе шляхом застосування активних форм та методів навчання, бо саме вони спрямовані на розвиток творчого мислення у слухачів, почуття ними власного "Я", формування у них мотивації навчально-пізнавальної діяльності.